

Mevsimlik İşçiliğin Spesifik Bir Tezahürü: “Fakirleri Unutmak”*

A Specific Manifestation of Seasonal Labour: “Forgetting The Poor”

Vedat TOSUN**

Özet: Çalışma süreci çalışanın iş ortamında sadece fiziksel anlamda bulunması demek değildir. Kişisel olanın ruhsal ve toplumsal anlamda, büyük oranda çalışma ortamıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişki içinde olması gerekmektedir. İş ortamıyla iş dışı ortamın girift hale bürünmesi bireylerde ilginç deneyimlere neden olabilmektedir. Bu çalışmada da bahsi geçen durumun çalışan bireyler açısından nasıl tecrübe edildiği ve ne şekilde tezahür ettiği üzerinde durulmaktadır. Otellerde çalışan bireyin gözünden, otel içi pratikler ile otel dışındaki süreçlerin karşılaştırıldığı çalışmada göçmenlik durumu bağlamında çalışma sürecinin içsel ve dışsal dinamikleri de farklı bir perspektiften irdelenmektedir. Otellerde çalışan bireyler için çalışma süresi, ücretler, çalışma saati ve tatiller iş ortamına uyum sağlamanın araçları olarak kullanılmaktadır. Çalışma ortam ve olanaklarına erişim genellikle geçici göçler ile sağlanmaktadır. Bu yüzden çalışan bireyler çalıştıkları yerlerde geçici ilişkiler kurmak zorundadır. Geçicilik ve enformel pratikler birbirini etkilemektedir ve bu durum da çalışma sürecine yansımaktadır. Kısacası, turistik mevsimlik işçi olarak çalışan bireyler birçok faktörden etkilenen bir ortamda çalışmaktadırlar.

Abstract: The working process does not mean only the physical presence of the employee in the work environment. The thing that is personal, in spiritual and social sense, must largely be directly or indirectly in relation with the work environment. The intertwining of the work and non-work environment can lead to interesting experiences for individuals. This study focuses on how this situation is experienced by the working individuals and how it manifests itself. In this study, which compares the practices inside the hotel and outside the hotel from the viewpoint of the individuals working in hotels, the internal and external dynamics of the working process in the context of immigration process are also examined from a different perspective. For individuals working in hotels, working time, wages, working hours and vacations are use as tools to adopt to the work environment. Access to working environment and opportunities is usually provided through temporary migration. Thus, individuals have to build temporary relationship in the places where they work. Temporariness and informal practices influences each other and this is selected the work process. In short, individuals working as touristic seasonal workers work in environment which is affected by many factors.

Anahtar Kelimeler: Mevsimlik İşçilik, Göç, Turistik Mevsimlik İşçilik.

Keywords: Seasonal Employment, Immigration, Touristic Seasonal Employment.

Giriş

Mevsimlik çalışma, mevsimlik işçilik ve mevsimlik göç denildiğinde akla gelen ilk çalışma biçimi tarımsal faaliyetler olmaktadır. Ancak mevsimlik işçilik tablosunun içini inşaat sektörü gibi ağırlıklı olarak kent merkezlerinde sürdürülen kimi faaliyetler ve turizm sezonlarındaki turistik faaliyetlerle bağlantılı olarak yürütülen bazı etkinlikler de doldurmaktadır.

* Bu çalışma “Antalya’da Geçici İşçilik: Tarım, İnşaat ve Sosyal Ağlar” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezime dayanmaktadır.

** Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, vedattosun6704@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5755-1634>

Mevsimlik işçiliğin temel bileşeni “geçicilik”tir¹ ve geçiciliğin de zemini geçici göçler neticesinde oluşmaktadır. Mevsimlik işçilikte göç, işin niteliğine ve zamanına göre farklı zamanlarda gerçekleşebilmektedir. İnşaat işgücüne dayalı mevsimlik işçilik, iklim ve ulaşım gibi nedenlerle işin yoğunluğu değişse de hemen her mevsim faal olarak görülürken tarımsal faaliyetlere dayalı mevsimlik tarım işçiliği hasada denk düşen zaman aralıklarında faaliyette bulunulan bir alan olarak biçimlenmektedir. Turizme yönelik mevsimlik işçilik ise, turistik pratiklerin yoğun olduğu zamanlarda görülen sezonluk işçilik uygulamalarından oluşmaktadır. Sayılan farklı alanların temel ortak parametrelerinden birisi olarak tanımlanabilecek göç – ister kalıcı göç olsun ister geçici göç-olayı da mevsimlik çalışma pratiklerinin oluşum aşamalarından sürecin biteceği varsayılan zamanlara kadar etkin rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, turistik faaliyetler kapsamında, turistik işletmelerde çalışan bireylerden biriyle yapılan birebir görüşmeden yola çıkılarak elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan işletme içi çalışma profili yer almaktadır. Bu profil, “Fakirleri Unutmak” kavramsallaştırılması adı altında, çalışma ortamı ve pratiklerinde bulunan davranış kalıplarını ve tutumları betimleme uğraşından oluşmaktadır. Çalışmada bahsedilen dizgesellikten yola çıkılarak bir çalışanın gözünden, genel olarak çalışan bireylerin toplumsal, psikolojik ve ekonomik durumlarına ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Çalışma ortamı içerisine ayak uydurulduğunda “içerideki” hayat tamamen benimsenir ve “dışarıdaki” hayattan da aynı ölçüde uzaklaşılır. Bu durum, mevsimlik çalışmanın toplumsal yönüdür. Geçinememe halinden kaynaklı göç ise çalışma ortamına girişin iktisadi yönünü açıklamaktadır. Bireysel aktivitelerin olmayışından ötürü yaşanan duygusal dengesizlikler de psikolojik yönü oluşturan başlıca etmendir.

Bu çalışmada, turistik işletmelerin bünyesinde çalışan bir turizm işçisiyle yapılan derinlemesine görüşmede elde edilen bulgulardan hareketle varılan sonuçlar paylaşılmaktadır. Görüşülen birey lisans mezunu ve lisans eğitimini Akdeniz Üniversitesi’nde tamamlamıştır. 24 yaşında, yabancı dili orta düzeyde olan kadın görüşmeci, İzmir’de oturmakta olup turistik faaliyetlerin başlangıç sezonuna denk gelen yaz mevsimi başında Antalya’ya gelmekte ve bazen sezon bitmeden – işin zorluklarına tepki olarak kimi zaman işi bırakıp İzmir’e döndüğü de olmuştur-bazen de iş sezonu sonuna kadar Antalya’da kalmaktadır.

Geçici olarak göç etmek, hayatın hemen her anlamında geçici olmayı ya da öyle davranmayı gerektirir. Bununla paralel olarak bu çalışmada görüşülen bireyin de Antalya’daki hayatı bir anlamda geçicidir. Uzun süre kalmayacağını düşündüğü için ev kiralamak oldukça maliyetli gelmektedir. Bundan dolayı kimi zaman arkadaşlarında kalmakta kimi zaman da akrabalarıyla birlikte yaşamaktadır. Geçimini ya Antalya’da aldığı ücretlerle ya da sezon bitiminde İzmir’e döndükten sonra orada bulduğu işlerde çalışarak sağlamaktadır.

Kadın görüşmecinin bakış açısından Antalya’da iş bulmak İzmir’de iş bulmaktan daha kolay. Çünkü Antalya’daki işe hem kişisel olarak yatkınlığı olduğunu hem de Antalya’daki sosyal ağlarının daha geniş yelpazede olduğunu dile getirmektedir. Antalya’da iken otellerde animatörlük yapan ve İzmir’e döndüğünde ise garsonluk yapan görüşmeci, kendisini animatörlüğe daha yatkın olarak görmektedir. Bu da iki şehir arasındaki sosyal ağ farklılığının temel nedeni olabilmektedir.

Bir çalışan ile yapılan görüşmeden yola çıkılarak turistik faaliyetlerde yer alan davranış kalıplarının çalışanlara toplumsal, psikolojik ve ekonomik yansımaları açıklamayı amaçlayan bu araştırma, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışmada gözlem, katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme tekniklerinden faydalanılmıştır. Gözlemin daha efektif kullanılabilmesi maksadıyla, görüşmecinin çalıştığı yere gidilip sürecin gidişatı bizzat gözlemlenmiştir. Çalışanın kendisi de mevsimlik işçi hakkında bilgi sahibidir ve hatta mevsimlik işçilik ve göç konusunda çalışanın bilgi birikiminden yararlanılması da amaçlanmıştır. Daha detaylı bilgi alabilmek için görüşmeciyi birlikte Antalya- Kundu’da çalıştığı otele gidilmiş, burada çalışma ortamı gözlemlenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasının temel nedeni birinci el kaynaklardan elde edilen verilerin kullanılmasıdır. Nitekim görüşme yapılan birey çalışma

¹ Sidar Çınar, Öteki Proleterya (Ankara: NotaBene Yayınları, 2014), 13.

ortamı ve sürecinde bizzat bulunan bir çalışandır. Bu açıdan nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması daha uygun görülmüştür.

Nitel araştırma yönteminin kullanılmasının başka bir nedeni de araştırmanın durum çalışması niteliğinde olmasıdır. Zira buradaki “durum” katılımcının gerçek hayatta yüz yüze kaldığı, yani deneyimlediği koşullardır. Bu koşulların nihai yansımalarına maruz kalan kişi ise bunları deneyimleyen katılımcıdır². Dolayısıyla bahsi geçen örnekte yansımaların açıklanması ve bulgu olarak vücut bulmasının en etkili yolunun nitel araştırma olduğu düşünülmektedir.

Durum çalışması bir birey, bireyler topluluğu veya “sınıf” olabilir³. Durum çalışması, bunlardan birinin belirli bir zamanda veya bir zaman aralığında -bir gün de olabilir, bir yıl da olabilir- araştırmaya konu edilmesi, gözlem yöntemiyle incelenmesi veya katılımcılarla görüşülmesi sürecidir⁴. Bu araştırma özelinde de bir bireyin kişisel deneyim ve anlamlandırmaları doğrultusunda, bilimsel yöntem ve tekniklere de uygun bir biçimde çıkarsamalar yapılması amaçlanmaktadır. Bu noktada fenomenolojik araştırma deseni de yöntemsel açıdan önemli bir unsur haline gelmektedir. Nitekim fenomenolojik araştırma deseni vesilesiyle çalışan bireyin bakış açısı, yorumlamaları ve değerlendirmelerinin incelenmesi olanaklı hale gelmektedir.

Mevsimlik İşçilik ve Göç

Ekonominin global nitelik kazandığı yıllardan sonra küresel ekonomideki yapısal değişiklikler daha mikro ölçekteki iktisadi ilkeleri de dönüştürmüştür. Makro düzeydeki stratejiler doğrultusunda geliştirilen yeni düzenleme formasyonları karşısında, ulusal çaptaki yerel ekonomilerin tek seçeneği ayak uydurmaktır. Bu nedenle de yerel düzeydeki ekonomiler, sürdürülebilirliklerini sağlayabilmek amacıyla çeşitli biçimlerde yenilikler yapmak durumundaydılar⁵. Kısacası genel ekonomik yapıdaki düzenlemeler ayarlanırken⁶ özel statüdeki yapılanmalar da tasarlanmaktadır⁷.

1980'lere gelindiğinde küresel nitelikteki ekonomik yapı, ulusal ölçekteki iktisadi dönüşümler üzerindeki etkisini iyice hissettirmeye başlamıştı. Kentsel alanlardaki iş alanlarının çerçevesi genişlerken kırsal oluşumlardaki tarımsal faaliyetlere dayalı ekonomik faaliyetlerin de kapsam alanı daralmıştı. Makineleşme ve sanayileşme faktörlerinin de etkisiyle tarımsal faaliyetlerin büyük bir bölümü kentsel alanlarda sürdürülmeye başlandı⁸. Bu durum da göçlerin kırsaldan kente doğru seyrini şekillendirdi⁹.

Meydana gelen dönüşümlerin göç süreciyle olan ilişkisi ücretlendirme sistemleri, kırsalın kendine has yapısı, fiyat skalaları gibi parametreler çerçevesinde açıklanabilmektedir. Kentsel alanlardaki dönüşümlerin de etkisiyle kırsal alandaki çalışma olanakları hem zayıflamış hem de ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu nedenle de kırsal ekonomi görece etkisizleşmiştir. Göç süreci ise bununla paralel olarak hızlanmıştır¹⁰. Söz gelimi kırsal yapıdaki ücretlendirmeler hem daha az hem de daha sistemsiz olarak yapılırken kentsel alan bu konuda daha cazip şekillerde işlemektedir.

Bahsedilen dinamikler göçün hem uluslararası hem de ulusal nitelikteki çalışma pratiklerinde etkili olmasına zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda nispeten daha mikro ölçekteki ekonomik bir faaliyet olarak mevsimlik işçilikte de göç olgusu etkili olmaktadır ve mevsimlik işçiliği

² John W. Creswell, Nitel Araştırma Yöntemleri, çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012), 97.

³ Robert E. Stake, The Art of Case Study Research (London: Sage Publications, 1995).

⁴ Stake, The Art of Case Study Research, 2.

⁵ Bülent Şen ve Celal Altın, “Mevsimlik Göç ve Yoksulluk İlişkisi: Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 11/23 (2018): 175.

⁶ David Harvey, Neoliberalizmin Kısa Tarihi, çev. Aylin Onacak (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2015).

⁷ Polat S. Alpman, Esmer Yakalılar Kent-Sınıf-Kimlik ve Kürt Emeği (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 50.

⁸ Ercan Geçgin, “Ankara- Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği”, Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1/1, (2009), 3-35.

⁹ Selin Önen, “Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çingeneler”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 4/2, (2012): 281-290.

¹⁰ Özgür Burçak Gürsoy, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Dışlanma: Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçileri”, Sınıftan Sınıfa Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları, der. Ayşe Buğra (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 33-65.

şekillendirmektedir. Buğra'nın da vurguladığı gibi işgücü piyasasında göç ve hareketlilik işgücünün hem karakteristiğini hem de yönünü belirleme noktasında etkin hale gelmektedir¹¹.

Diğer çalışma süreçlerinden farklı olarak mevsimlik işçilikte göç daha belirgin olmaktadır. Mevsimlik işçilikte göç, temel mekanizma olarak mutlak surette yaşanılacak süreçlerden birisidir. Mevsimlik çalışmadaki göç, diğer çalışma biçimlerindeki göçten veya diğer göç biçimlerinden farklıdır. Mevsimlik göçte tek başınalık hali, istisnalar haricinde görülmez. Mevsimlik göç, birliktelikten doğan bir göç çeşididir. Bireyin sadece kendisi göç etmez; çekirdek ailesi, geniş ailesi, akrabaları ve tanıdıkları... Bir bütün olarak yaşanan göç durumu mevcuttur¹².

Bahsedilen göç genel olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara yönelik olarak gerçekleşmektedir¹³. Nitekim mevsimlik çalışma pratiklerinin gerçekleştiği alanlar genel itibarıyla kentsel alanlar olmaktadır¹⁴. Her ne kadar tarımsal faaliyetler kentlerin dış kesimlerinde konumlanmış olsa da buralar bir nevi kentsel alanlar kapsamına girmektedir. Çünkü menşe yerden göç edenler için hedef yerdeki iş olanakları kentsel alan olanakları dâhilinde uygun görülmektedir.

Seçilen mevsimlik işin yoğunluk zamanına bağlı olarak göçlerin zamanı da şekillenmektedir. Sözelimi tarımsal faaliyetlerde çalışan bireyler için göç süreci ağırlıklı olarak mart ve kasım aylarında yaşanmaktadır¹⁵. Bu çalışmanın ana hatlarını oluşturan turistik faaliyetlere yönelik mevsimlik işçilik çeşidi ise, turizm etkinliklerinin yoğun olduğu yaz aylarını kapsayan zamanlarda gerçekleşmektedir. Bu göç haziran ayının başında başlar ve yaz mevsiminin bitimine kadar sürer.

Çalışılacak mevsimlik çalışma biçimi, göç zamanının yanında göçün diğer birtakım özelliklerini de belirleyen temel parametredir. Tarımsal faaliyetlerde yer alanlar genel itibarıyla belirli eğitim düzeyine ulaşamamış bireylerden oluşmaktadır. Ancak kadın emeğinin en çok pazarlandığı bu mevsimlik iş kolunda nadiren de olsa üniversite mezunları da yer almaktadır. İnşaat sektörü kapsamında çalışanlar hem ileri düzey eğitim görmüş kişilerden hem de eğitim seviyesi düşük kişilerden oluşabilmektedir. Nitekim inşaatla aynı alanda hem ilkökul hem de üniversite mezunlarını görmek mümkündür. Turizm faaliyetlerinde çalışanlar ise genel olarak lise ve üzeri düzeyde eğitim görmüş kişilerden oluşmaktadır. Turizm mekânlarının çalışma sürecinde bu bağlamda "beyaz yakalı"¹⁶ işçilerin de olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu durumda mevsimlik iş kollarının sahip olduğu karakteristik parametreler etkili olmaktadır.

Turistik Mevsimlik İşçilik

Turizm faaliyetleri ülkelerin ekonomik formasyonlarında kritik rol üstlenmektedir. Gelişim evrelerini tamamlayamamış ülkelerde bilhassa, sanayi ve teknolojik ilerlemenin tamamlanamamış olması nedeniyle daha da önemli boyutlarda seyretmektedir. Ekonomik skalada bu nedenden ötürü daha fazla yer kaplayan turizm faaliyetleri ülkelerin tanıtım stratejilerinde başat rol üstlenmektedir¹⁷.

Turizm faaliyetleriyle bağlantılı olarak bakıldığında turistik faaliyetler çeşitlilik gösteren yapıyla ve mekanik işleyişle¹⁸ mevsimlik çalışma kapsamına girmektedir. Ayrıca çalışma sürelerinin sezonluk olması, enformel pratikler bağlamında biçimlenen iş kollarından oluşması ve geçici göçlerin etkisinde süregelmeleri gibi niteliklerinden ötürü de mevsimlik işçilik alanına dahil edilebilmektedir.

¹¹ Ayşe Buğra, "Giriş", Sınıftan Sınıfa Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları, der. Ayşe Buğra (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013). 7-33.

¹² Çınar, Öteki Proleterya, 13.

¹³ Ercan Tathdil, "Göç ve Kentleşmenin Sosyal Boyutu", Sosyoloji Dergisi 0 (1992): 45-54.

¹⁴ Halis Başel, "İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2010): 287-321.

¹⁵ Sidar Çınar ve Kuvvet Lordoğlu, "Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri", TBB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi 38 (2010): 23-34.

¹⁶ Nadir Suğur vd., "Türkiye'de Orta Sınıfın Mazbut Hizmetkarları: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Çocuk Bakıcıları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 63/3 (2008): 161-183.

¹⁷ Veysi Günel, "Mardin İli'nde Kültürel Turizm Potansiyeli", Marmara Coğrafya Dergisi 11 (2013): 91-122.

¹⁸ Funda Yurdakul ve Gizem Özgencil, "Türkiye'de Turizm Gelirinin Belirleyicileri ve Alternatif Turizm Gelirlerinin Belirlenmesi", Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2017): 173-188.

Turizm faaliyetlerinin sayılan özellikleri, sektörün kapsam alanı ve içerikleri itibariyle işgücü piyasasındaki yerinin sağlanmasında etkili olmaktadır. Her ne kadar hizmet sektörü çerçevesinde değerlendirilse de hem ekonomik perspektifteki katkılarının dalgalı seyir çizgisi izlemesi hem de yoğunluk derecelerinin mevsimsel değişkenlik göstermesi nedenlerinden ötürü mevsimlik işçilik pratikleri bağlamında değerlendirilmesi mümkün olmaktadır¹⁹.

Turistik faaliyetlerin mevsimlik işçilik kapsamında değerlendirilebilmesinde etkili olan başka bir parametre ise bölgesel gelişmişlik düzeyi ile bağıntılı olmasıdır²⁰. Bölgesel gelişmişlik ve değişiklik bağlamında değerlendirildiğinde, gelişmiş bölge gelişmemiş bölgeye oranla da daha cazip gelmektedir. Dolayısıyla, göçlere sahne olan bu çalışma türünde geçicilik esasına göre şekillenen çalışma ortamı nedeniyle sezonluk çalışma olarak nitelendirilebilmektedir.

Sonuç olarak, bakıldığında turizm faaliyetlerini içeren işçilik türü de tarımsal mevsimlik işçilik ve mevsimlik yoğunluğa sahip inşaat sektörü gibi mevsimlik niteliklerle sürdürülmektedir. Aralarında karakteristik farklar bulunmasına rağmen üç çalışma türünün çalışma ortamı, işçilik figüranları, katılım stratejileri gibi parametrelerde ortak noktalara sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak diğer mevsimlik çalışma örüntülerinden farklı olarak turizm işletmelerinde çalışmak “belirli niteliklere” sahip olmayı gerektirmektedir. Konuşma şekli, şive, etnik köken gibi değişkenler işe alım ve işin sürekliliği süreçlerindeki birçok noktada belirleyici olmaktadır. Çünkü bu tür çalışma pratiklerinde sadece kol emeği pazarlanmaz. Aynı zamanda zihinsel emeğin ve davranış şekillerinin de pazarlanması söz konusudur. Çalışan, konuşma şekli sayesinde müşteriler ile ilişkilerin sürekliliğini sağlarken “istenilen” davranışlara uygun hareket etmek suretiyle de kendi çalışma devamlılığını sağlama uğraşına girmektedir. İstenilen davranışlara uygun davranmanın “mükâfatı” herhangi bir şiddet türüne daha az maruz kalmaktır. Olası istenmeyen davranış ise hem işin sonlandırılması tehlikesi hem de şiddet görme tehlikesi anlamına gelmektedir.

“Fakirleri Unutmak”

Kalıcı veya geçici göçler neticesinde gelişen bir olgu olarak mevsimlik çalışma aynı zamanda enformel pratiklerle de şekillenen bir alandır. Aslında mevsimlik işçiliğin karakteristiğini enformel dinamikler oluşturmaktadır. İş bulma stratejileri, emek süreci içerisinde bulunma süreleri, ücretlendirmeleri kayıt dışı faaliyetler kapsamında şekillenmektedir. Enformel parametreler doğrultusunda çalışma imkânı sosyal sermaye kapsamında gerçekleştirilmektedir. Sosyal sermaye ise geleneksel dayanışma örüntüleri neticesinde sağlanmaktadır.

Enformel alanda çalışma faaliyeti, işe giriş sürecinde çalışma tarzı ve işin mekânı fark etmeksizin kabullenme mantığına dayanmaktadır. Enformel yapılanma bu mantığın yanında çalışma sürelerinin sezonluk olmasına ve çalışma koşullarının elastik olmasıyla da biçimlenmektedir. İş ve çalışma ortamındaki bu kalıplar, “baskı” ve “rıza”nın²¹ üretimini sağlayarak hegemonik otoriteyi üretmek ve yeniden üretmek –sürdürülebilirliğini sağlamak- maksatlı olarak tasarlanmaktadır. Baskı, sonraki sezonda iş bulabilme kaygısından kaynaklı olarak işverenin istediği şekilde kurulabilmektedir. Rıza ise, baskıdaki kabullenme haliyle bağlantılı olarak dayatılan zorluklara boyun eğ(diril)meyi işaret etmektedir.

Mevsimlik çalışma örüntüleri enformel zemine dayandırıldığı için çalışma koşullarında bir standardizasyon bulunmamaktadır. Çalışma süreleri, işin başlangıç ve bitiş vakitleri gibi belirleyici unsurlar mevsimlik çalışmada belirsizdir. Bu nedenle de işçiler uzun çalışma saatleri, uygun olmayan ücret skalası, “baskı” ve “rıza”ya dayalı uygulamalar ve yorucu bir mekanizma içerisinde çalışmak zorunda kalmaktadır.

¹⁹ Mustafa Şit, “Türkiye’de Turizm Sektörünün İstihdama Katkısı”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi 7/1 (2016): 101-107.

²⁰ Sabriye Çelik Oğuz, “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli”, Marmara Coğrafya Dergisi 24 (2011): 332-353.

²¹ Gamze Yücesan- Özdemir, “Başkaldırı, Onay ya da Boyun Eğme?: Hegemonik Fabrika Rejiminde Mavi Yakalı İşçilerin Hikayesi”, Toplum ve Bilim 86 (2000): 241-260.

“...Antalya Kundu’da otelde animatör olarak çalıştım. İki buçuk ay. Animatörler işte, eğlence, çocuk kulübünde çalışıyordum. Çocuklarla beraber sınıf öğretmenliği gibi. Gelen çocuklarla beraber, belli etkinlikler düzenleniyor. O etkinliklerde yardımcı oluyordum. Stantların kurulması, oyunların oynanması, parkur oyunları oluyordu. Akşam da biz tüm gün çalışıyorduk. Günde 16 saat çalışıyorduk. Belli aralıklarla 16 saat çalışıyorduk. Ama diz sakatlanmalar falan oluyor. Yorucu bir iş, sürekli ayaktasın, alışık olmadığım için menüsküs oldu dizim hala da sıkıntısını çekiyorum yani...”

Otel tarzı işletmelerin yönetsel hiyerarşik yapısı içerisinde yer alan figüranların tamamında devamlılık sağlama doğrultusunda gerçekleştirilen davranış kalıpları bulunmaktadır. Üst katmanda yer alanın alt katmandakilere sürekli “zorunlu kabullenme”yi pekiştiren uygulamalar dayattığı sistemde, idare görevi üstlenen her bireyde bir üst kademedekini taklit eden, rol olarak benimseyen ve üsttekinin yaptığı uygulamaları yapan bir anlayış halinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda olası boşlukta yerine geçilen her yöneticinin geride bıraktıklarının devamlılığı söz konusudur. Günlük davranış örüntülerinin bile üst katmandakine göre şekillendiği iş ortamında, idari kadrolardaki tutum ve anlayışlar sürekli olarak yeniden üretilmektedir.

“Patronun patronu vardı. Onun altında çalışan biri vardı. Otel iki bölüme ayrılmış. Bir tane genel müdür vardı. Bir de eğlence müdürü var. O, bizim de müdürümüzü. 60-70 kişinin müdürüydü. Müdürler iki tane eğlence grubu oluşturuyordu. Bir grup bir otelde, diğer grup diğer otelde. Onların da birer müdürü vardı. Müdürlerin de sağ kolları var. Onların da yetkileri var. Yetkiye göre birbirinin yerine geçiyorlardı. Sürekli bir denetleme hali vardı. Bir de şeyi de fark ettim, o müdürlerin hepsi birbirinin hareketlerini sergiliyor. Sigara içişlerine kadar. Siteleri, yürüyüşü, hareketi, yani o, onu şekillendirmiş. Müdürler davranışsal olarak birbirinin kopyası resmen...”

Otellerin turistik departmanlarında, enformel devamlılık ve işçiliğin sürdürülebilmesi²² kaygısıyla çalışanların işveren uygulamalarına yönelik davranış kalıpları analize tabi tutulunca, hiyerarşik düzlemde üst basamağı işgal edenlerin çalışanlara yönelik tutumları, emek sürecinde parçalanmış kolektif işçilik faaliyetlerinin ve sarsıntılara yol açan ruhsal despotizmin sınırlarını göstermektedir. Kolektif anlamda; farklı katmanlardan oluşan işçi gruplarının çeşitli etnik aidiyetler, değişik tarihi kökenlerden gelmeleri, mensup oldukları düşünülen toplumsal katmanlar, cinsiyetleri, çalışma sürecinden önceki meslekleri, işçi parçalanmalarının ana dinamiklerini oluşturmaktadır. Psikolojik anlamda ise; çalışma mecburiyeti sözleşmelerde dikte edilmiş işçilerin, olası bir hatada tacize varan sözlü hakaretlere maruz kalınması halinde hissedilen çaresizliği vurgulanmaktadır.

“... İşçilerin bu şiddet karşısındaki tutumu beni çok şaşırtmıştı açıkçası ilk gördüğümde. Bir çocuk var idi. Çocuk şiddet gördü ve bir saat sonra hiç umurunda değildi bile. Hiçbir şey olmamış gibi çalışmaya devam etti. Aynı şey ikinci kez uygulandı alkol kullandığı için yine hiçbir şey olmamış gibi devam etti. Sonra da işten atıldı zaten. İşçilerin tutumu da buna karşı sessiz kalıyorlar. Psikolojik şiddete de sessiz kalıyorlardı. Özellikle yurt dışından gelen işçilere karşı. Ukrayna’dan, Rusya’dan gelen işçilere karşı. Türk işçilerin belli bir sözleşmesi olmuyordu. Yabancı işçilerin sözleşmeleri oluyordu. O sözleşmeler bitmeden geri dönüyorlardı. Eğer geri dönerlerse patrona belli bir miktar para vermeleri zorunluymuştu. O yüzden tüm şiddete sessiz kalıyorlardı. Ben kadınlara yönelik taciz falan da uygulandığını düşünüyorum açıkçası. Özellikle bu sektör sıkıntılı olduğu için. Hem işverenler hem çalışanlar tarafından kadınlara yönelik belli bir bakış bile taciz olduğu için. Böyle şeylere şahit oldum açıkçası...”

Mevsimlik çalışmada işverenin otoriter hegemonyası salt mekanik döngülerle sağlanmaz. Hegemonya, işçilerin sosyal hayatı ve işçiler arasındaki ilişkiler de denetime tabi tutularak sağlanmaktadır. Sosyal hayatları, çalışma verimliliğini arttırmaya yönelik olarak denetim mekanizmasına dâhil edilirken, işçiler arasındaki ilişkiler de otoriter hegemonyanın devamlılığına yönelik koruma pratikleri olarak tasarlanmaktadır.

²² Paul Willis, İşçiliği Öğrenmek, çev. Dara Elhüseyni, (Ankara: Heretik Yayınları, 2016).

“...Çünkü bizi birçok ilişkiden, yakın ilişkiden uzak tutmaya çalışıyorlardı. Mesafe koymak istiyorlardı bence. Bu durum işçiler arasında da geçerliydi. Her anlamda. Arkadaşlık anlamında da. Belli yasaklar vardı. Odadan odaya gitmek de yasaktı. Sigara, alkol yasaktı, yakınlığa mahal vermemek için. Belli şeylerin konuşulmasını istemiyorlardı. Mesela kendi yaptıkları hatalarla ilgili, işverenlerle ilgili sıkıntılarla ilgili. Çünkü patron bile kendi koyduğu kurala kendi uymuyordu...Diğer çalışma gruplarıyla da mesafeli davranmamızı istiyorlardı. Özellikle de özel ilişki istemiyorlardı. Bu direkt işten atılma sebebiydi. Müşteri ile çalışan arasında da apayrı bir sistematik ilişki vardı. Patronlar için geçerli değildi bu...”

Çalışma saatlerinin esnetilmesi işçinin iş süresindeki konsantrasyonunu işe yöneltmektedir. İşin sezonluk olması da saatlerin kar-zarar maksimizasyonu bağlamında düzenlenmesini gerektirmektedir. Uzun günlük çalışma saatleri içerisinde işçilerin toplumsal yaşama dair beklentileri ve tutumları değişebilmektedir. Uzun mesailer, “dışarı” ile işletme içi arasındaki mesafeyi açmaktadır. Çalışanın işletme içerisinde çalışma amaçlı geçirdiği zaman, “dışarı” ile “burası” mesafesini etkilemektedir. “Dışarı” ile “burası” makası, çalışma süresi ne kadar uzarsa o kadar açılmaktadır. Toplumsal hayatın silikleşmesi çalışma süreci bitiminde “normal” hayata adaptasyonu da zorlaştırmaktadır.

“...Sosyal hayatım direkt yok oldu. Hatta özel ilişkim bile yok oldu. Çünkü 16 saat çalışıyorsun. Karşıdakini dinleyemiyorsun. Bir şeyleri paylaşamıyorsun. Robot gibisin. Farklı bir şey hissedecek vaktim de olmuyordu. Direkt duş al, uyu, sabah uyan işe git. İşe programlanmış gibisin. Telefonumun çalmasına bile tahammül edemiyordum. Konuşmak bile istemiyordum...”

... Sonra işten çıkınca da bu hayata alışmak zorunda kalıyorsun. İki buçuk ay sonra bir boşluğa düşüyorsun. Garip hissediyorsun. Ben yine iki buçuk ay çalıştım. Orada 5 yıl çalışanlar vardı. Adam normal hayatta yapamam herhalde diyordu artık. Sosyal yaşam olarak dışarı çıkmak istemiyordu. Bir tek pazar günleri tatili oluyordu. O gün bile dışarı çıkamıyordu. Çünkü dışarıda yapacak bir şeyi yok. Onun için bunu söyleyebilirim. Kendim için ise, kısa bir süre çalıştım ama diğer insanlarda gördüğüm bu oldu...”

Günlük hayatın çeşitliliğinden uzaklaşma biçimidir sezonluk çalışma. Çalışma süresi sınırlıdır. Kazanılması gereken nakit fazla. Çalışma koşullarına mutlak surette bağlılık, işverene riayet, toplumsallıktan uzaklaşma. Günlük hayatın “renkliliği”nin tam karşısında, işletme içinde ise tek tipleştirilmiş yaşam algıları ve ruhsal ve fiziksel olarak likidite edilmiş bedenler vardır. Eğlence sektörünün “anı yaşama” dürtüsü ve lanse etme başarısının belirleyiciliği, otellerde yaşam içerisindeki nüansların birlikteliğinin gözden kaçırılmasına sebebiyet vermektedir.

“...İşi bıraktıktan sonra kendimi çok yıprattığımı fark ettim. Hiç gerek yokmuş. Sorunları çözmekle başlıyorsun. Zor adapte oldum. Otelde insanlar hep güzel ve güzel giyimli. Dışarı bir çıktım. Unutmuşum fakir insanları da görmeyi. Kapalıyol’a bir gittim, Markantalya’nın oraya, çeşit çeşit insanlar var. Otelde bunları görmüyorsun. Hep tek tiplik var. Herkes zengin, herkes mutlu, herkes çok güzel ve herkes çocuklu. Yabancı aileler ve sadece eğleniyorlar, mutsuzluk yok otelde. Sürekli eğlence var, program var. Ama dışarı çıktığında gerçek yaşamı görüyorsun...”

Sonuç

Mevsimlik çalışma pratikleri belirli bir göç sürecini içermektedir. Göç sonucunda varılan yerde belirli zaman aralığında çalışma ve nihayetinde de menşe yere geri dönüş söz konusudur. Bu anlamda mevsimlik işçilik veya mevsimlik çalışma genellikle demografik devingenlik sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, genelde mevsimlik işçilikte görülen özellikler turistik mevsimlik işçilikte de görülmektedir. Mevsimlik işçiliğin temel parametrelerinden biri olan geleneksel dayanışma örüntüleri ve “hemşehri- tanıdık” sayesinde işe katılım durumu turistik mevsimlik işçilikte de geçerliliğini korumaktadır. Problemler sadece mesai saatleri ile sınırlı da değildir ayrıca. İşçilerin konaklama amaçlı kullandığı yerlerde de çok kalabalık lojmanlar, eski

binalar, “çalışma saatlerinin uzun olmasının verdiği gerginlik” ile sürekli tartışmaların yaşanması gibi durumlar neticesinde çalışanların iş süreci dışında da “huzursuz” olduklarını söylemek mümkündür.

Mevsimlik işçilikte, hangi iş kolunda olursa olsun, kabullenmeye dayalı bir sistem bulunmaktadır. Var olan sistemde devamlılık sağlamak amaçlanmaktadır ve devamlılık için de belirli dayatmalara maruz kalmak gerekmektedir. Maruz kalındığı ölçüde kabullenme de üretilebiliyorsa devamlılık sağlanabilmektedir. Örneğin çalışanlara müşterilerle herhangi bir şekilde “gereksiz” iletişim ve etkileşimde bulunmamaları, aksi halde cezai yaptırım uygulanacağı söylenmektedir. Cezai yaptırım bazen işten atılma bazen sözlü uyarı olmaktadır.

Tatil günleri konusunda da mevsimlik işçiliğin başka bir yansıması da bulunmaktadır: tatil günleri. Sadece yaz aylarında çalışan bireyler için tatil kavramının da eksikliği hissedilmektedir. Buradaki anlamıyla “tatil” günü dinleme günü olarak kullanılmaktadır. Ve geçici olarak çalışan işçilere tatil günü konusunda da çeşitli dayatmalar yapılmaktadır. Bu çalışma özelinde görüşme yapılan bireyin aktardıklarına göre geçici olarak çalışan bireylere pazar günleri bile dinlenme imkânı çok azdır.

Maruz kalınan uygulamalar çalışmada toplumsal, psikolojik ve ekonomik birtakım kopmalar doğurmaktadır. Toplumsal açıdan, farklı mekânsal pratikleri aralıklarla benimseyen çalışan farklı ortamlar arası geçiş dönemlerinde zorlanmaktadır. Psikolojik açıdan, her şeyin saatlere göre belirlendiği çalışma sürecinde çalışan kendisi dışındakilere zaman ayırdığını ve kendi bireysel faaliyetlerinde eksik kaldığını fark ettiği anda psikolojik dengesizlikler yaşamaktadır. Ekonomik alt yapısı itibari ile mevsimlik çalışma koşullarına dahil olan çalışan bu yönlerden olumsuz anlamda etkilenmektedir.

Kaynakça

- Alpman, Polat. Esmer Yakalılar Kent-Sınıf ve Kürt emeği. İstanbul : İletişim Yayınları, 2016.
- Başel, Halis. "İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 51 (2010): 287-321.
- Buğra, Ayşe. "Giriş". Ayşe Buğra tarafından düzenlenen Sınıftan Sınıfa Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Çınar, Sidar. Öteki Proleterya. Ankara: Notabene Yayınları, 2014.
- Çınar, Sidar ve Kuvvet Lordoğlu. "Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu fındık Toplama İşçileri". TBB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi 38 (2010): 23-34.
- Geçgin, Ercan. "Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği". Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1/1 (2009): 3-35.
- Günel, Veysi. "Mardin İli'nde Kültürel Turizm Potansiyeli". Marmara Coğrafya Dergisi 11 (2013): 91-122.
- Gürsoy, Özgür Burçak. "Bir Yaşam Biçimi Olarak Dışlanma: Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri". Ayşe Buğra tarafından düzenlenen Sınıftan Sınıfa Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları, İstanbul : İletişim Yayınları, 2013.
- Harvey, David. Neoliberalizmin Kısa Tarihi. Aylin Onacak tarafından çevrildi. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2015.
- Oğuz, Sabriye Çelik. "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli". Marmara Coğrafya Dergisi 24/8 (2011): 332-353.
- Önen, Selin. "Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çingeneler". Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 4/2 (2012): 281-290.
- Suğur, Nadir, Serap Suğur ve Temmuz Gönç Şavran. "Türkiye'de Orta Sınıfın Mazbut Hizmetkarları: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Çocuk Bakıcıları". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 63/3 (2008): 161-183.
- Şen, Bülent ve Celal Altın. "Mevsimlik Göç ve Yoksulluk İlişkisi: Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği". Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 11/23 (2018): 174-192.
- Şit, Mustafa. "Türkiye'de Turizm Sektörünün İstihdama Katkısı". Akademik Yaklaşımlar Dergisi 7/1 (2016): 101-117.
- Tatlıdil, Ercan. "Göç ve Kentleşmenin Sosyal Boyutu". Sosyoloji Dergisi 0 (1992): 45-54.
- Yurdakul, Funda ve Gizem Özgencil. "Türkiye'deki Turizm Gelirinin Belirleyici ve Alternatif Turizm Gelirlerinin Önemi". Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2017): 173-188.
- Yücesan-Özdemir, Gamze. "Başkaldırı, Onay ya da Boyun Eğme?: Hegemonik Fabrika Rejiminde Mavi Yakalı İşçilerin Hikâyesi". Toplum ve Bilim (Birikim Yayıncılık) 86 (2000): 241-260.